

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
www.philosophical-research.org

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

Μεταξύ Περιόδων

(από ΚΘ' εις Λ')

4

*Αρχαιοελληνικό Συμπόσιο
για την Φθινοπωρινή Ισημερία
(22 Σεπτεμβρίου 2016)*

21 Σεπτεμβρίου 2016

Ἐνάτη φθίνοντος Βοηδρομιῶνος

Ἡ Ἐποπτεία των Μεγάλων Μυστηρίων και ἡ Ἐπιφάνεια του Ἄνακτα Ὑπερτελεάτα

Φέτος οι θερινές τροπές του βασιλέως Ἡλίου έπεσαν στις 1.34 π.μ. της Τρίτης 21 Ιουνίου. Πανσέληνος συνέβη τις 2.02 μ.μ. της προηγούμενης, Δευτέρας, του Αγίου Πνεύματος. Είμαστε στη Συνάντηση της Σπάρτης-Ταυγέτου τις μέρες εκείνες. Χρόνος και Τόπος και Πνοή και Λόγος και Δράση και Προετοιμασία συλλειτούργησαν εις αποκαλύψεις του Απόλλωνα. Ένα είναι το απόλυτο Νόημα της Ὑπαρξης, το «τέλος» του ὄντος, το Κάλλος. Και μια η υπέρτατη Δύναμη της Ὑπαρξης, ο Έρωσ του Καλού. Το Κάλλος επεγείρει τον Άνεμο του Έρωτα: είναι η Πνοή της Δημιουργίας «Κόσμου» - φυσικής, ιστορικής, προσωπικής.

Στα μηνολόγια που αρχή αναφοράς τους ήταν το θερινό Ηλιοστάσιο, όπως το Αττικό, ο πρώτος μήνας του ενιαυτού θα άρχιζε φέτος στην προηγούμενη ή την επόμενη των Τροπών νομηνία, στις 5 Ιουνίου ή στις 4 Ιουλίου. Το χρονικό σημείο στο μέσον μεταξύ των δύο συνεχών νομηνιών ορίζει το μέγιστο δυνατό της απόκλισης μεταξύ ηλιακού ενιαυτού και διορθούμενου πολιτικού μηνολογίου. Συνεπώς γι' αυτόν τον χρόνο πιθανότατα συνέβη η διορθωτική προσθήκη του εμβόλιμου χειμωνιάτικου Αθηναϊκού μήνα (Ποσειδεών ΙΙ), πράγμα το οποίο προκάλεσε καθυστέρηση έναρξης του αστικού έτους σε σχέση με τον ενιαύσιο περιοδικό κύκλο του Ἡλίου. Υποθέτουμε λοιπόν λελογισμένα ότι η 4η Ιουλίου θα συνέπιπτε εφέτος με την 1η Εκατομβαιώνος.

Οι αμέσως επόμενες νουμηνίες έχουν ως εξής, παρατιθεμένων των πρώτων των αντιστοιχών Αττικών μηνών:

4 Ιουλίου ~ 1η Εκατομβαιώνος

3 Αυγούστου ~ 1η Μεταγειτινιώνος

(Η νουμηνία συμβαίνει στις 23.45 της 2ας Αυγούστου, αλλά δεδομένου ότι το αρχαίο ημερονύκτιο άρχιζε με τη δύση του Ήλιου, ομιλούμε για την επομένη ημέρα, πληρουμένων έτσι των 30 ημερών του πρώτου Αττικού μήνα)

1 Σεπτεμβρίου ~ 1η Βοηδρομιώνος

(Κανονικώς διάστημα 29 ημερών για τον δεύτερο μήνα Μεταγειτινιώνος)

Από τις 15 έως τις 22 Βοηδρομιώνος (15-22 Σεπτεμβρίου φέτος) ετελούντο τα Μεγάλα Μυστήρια στην Αθήνα και Ελευσίνα. Το απόγευμα της 19ης Βοηδρομιώνος μέχρι το βράδυ που άρχιζε η 20^η, η περίφημη Εικάς Βοηδρομιώνος, (δηλ. απόγευμα-βράδυ της 19ης Σεπτεμβρίου φέτος) ήταν ο καιρός της διαβόητης πανδήμου Πομπής από Αθήνα στο ιερό των Μεγάλων Θεαινών της Ελευσίνας κατά μήκος της Ιεράς Οδού. Οι δυο τελευταίες μέρες της σωτηριώδους εορτής, 21η και 22α Βοηδρομιώνος, ήσαν αφιερωμένες στη μύηση και εποπτεία των μυστηρίων της ζωής και του θανάτου. (Για τις πηγές περί τα Ελευσίνια Μυστήρια, v. L. Deubner, *Attische Feste*, pp. 70-91). Εφέτος η 22α Βοηδρομιώνος = 22 Σεπτεμβρίου σηματοδοτεί και την Φθινοπωρινή Ισημερία (5.21 μ.μ. ώρα Ελλάδας). Επειδή δε οι αρχαίοι συνήθιζαν να μετρούν αντίστροφα τις μέρες της τρίτης δεκάδας (η, εναλλασσόμενα, εννεάδας) του μήνα, μειουμένου διαδοχικά του αριθμού των ημερών που απομένουν προς πλήρωσή του, και συμπληρουμένης της αναφοράς με την προσθήκη του προσδιορισμού “φθίνοντος”, η δεύτερη μετά την εικάδα μέρα είναι η ενάτη Βοηδρομιώνος φθίνοντος.

Οι αγιώτατες τελετές της Λύτρωσης, υπέρτατες σωτηριολογικές ιεροπραξίες του κλασσικού Ελληνισμού, ετελούντο στον μήνα που ήταν αφοσιωμένος στον Απόλλωνα και ονομασμένος από ιερό του επίθετο. Βοή στον Όμηρο είναι ο πόλεμος, η μάχη, η βία και η βιά, η σπουδή της άκρας προσπάθειας, η κλαγγή, η κραυγή που βγαίνει στην υπέρτατη ένταση του αγώνα. «Βοήν αγαθός Μενέλαος», που είναι ικανός στη μάχη, ανδρείος μαχητής (ο κατά τη μάχη ανδρείος, Ησύχιος s.v.), που κραυγάζει μέγιστα όταν τα δίνει όλα. Το Μέγα Ετυμολογικόν παράγει το βοηθῆν από το εἰς βοήν θεῖν (p. 202.27). Ησύχιος s.v. βοηδρομεῖν· μετὰ σπουδῆς παραγίνεσθαι. Βοηδρόμιος λοιπόν είναι ο Βοηθός, ακριβώς ο

Επίκουρος. Βοηδρόμιος είναι ο Απόλλων αρωγός των Αθηναίων, όπως Επικούριος ο των Φιγαλέων. Και μάλιστα η Απολλώνια επικουρία συνέβη στον πόλεμο των Αθηναίων προς τους Ελευσίνιους.

Βοηδρομιών, μὴν παρὰ Ἀθηναίους εἴρηται· ὅτι ἐν αὐτῷ ἐτιμᾶτο Βοηδρόμιος Ἀπόλλων. τὴν δὲ ἀρχὴν ἔλαβεν ὅτι πολέμου συστάντος Ἀθηναίους καὶ Ἐλευσινίους συμμαχήσαντος Ἴωνος κατὰ συγγένειαν, ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι. ἀπὸ οὖν τῆς τοῦ στρατεύματος βοῆς τῆς ἐπὶ τῷ ἄστει δραμούσης, ὃ τε Ἀπόλλων βοηδρόμιος ἐκλήθη καὶ ἡ θυσία καὶ ὁ μὴν, καὶ τὰ βοηδρόμια ἐτελεῖτο ἑορτή.

Ετυμολογικόν Μέγα, s.v. Βοηδρομιών, 202.49-56

(Πολλά και διάφορα και άνισα γράφονται σχετικά στο συμπίλημα του Ετυμολογικού, αλλά η ουσία είναι σαφής). Και ο Φιλόχορος (Fr.Gr.Hist. 328F13 Jacoby): (Βοηδρόμια: ἑορτή τις Ἀθήνησιν οὕτω καλουμένη) ἦν φησι Φιλόχορος ἐν β΄ νενομίσθαι, καθ' ἣν ἡμέραν Ἴων ὁ Εὐθύθου ἐβοήθησε σπουδῇ πολλῇ πολεμουμένους Ἀθηναίους ὑπὸ Εὐμόλπου τοῦ Ποσειδῶνος, Ἐρεχθέως βασιλεύοντος. βοηδρομεῖν γὰρ τὸ βοηθεῖν ὠνομάζετο. τουτέστιν ἐπὶ μάχην δραμεῖν.

Σε αττική παράδοση ο Ἴων ἦταν σπέρμα Απόλλωνος: ο θεός εβίασε την Κρέουσα του Ερεχθέως στο άντρο της Ακρόπολης προς βορρά όπου οι Μακρές καλούμενες πέτρες. Εκεί κρυφά από τον πατέρα η φθαρείσα κόρη εγκατέλειψε τον νεογνό τόκο του Ἄνακτος, αυτή δε εγαμήθη υπό τον Εὐθύθου. (Ευριπίδης, Ἴων, 8-21). **Ἔτσι ο κατά τις κοινές γενεαλογίες γνήσιος υἱός του Εὐθύθου του Ἑλληνοσ ἐγίνε νόθος υἱός του Δωρικοῦ θεοῦ. Στην παράδοση αυτή σφραγίζονται τα πεπρωμένα των κλεινῶν Αθηνῶν.**

Κατά τον Πλούταρχο (ίσως από τον Κλείδημο) τα Βοηδρόμια συνδέονται με τον πόλεμο των Αθηναίων υπό τον Θησεά κατά των Αμαζόνων.

... τέλος δὲ Θησεύς κατὰ τι λόγιον τῷ Φόβῳ σφαγιασάμενος συνῆψεν αὐταῖς (sc. ταῖς Ἀμαζόσι). ἡ μὲν οὖν μάχη Βοηδρομιῶνος ἐγένετο μηνός + [λείπει η ημερομηνία, **πιθανώτατα η 7η του μηνός**, αφού ο 7 είναι ο ιερός αριθμός του Απόλλωνα] ἐφ' ἣ τὰ Βοηδρόμια μέχρι νῦν Ἀθηναῖοι θύουσιν. Πλούταρχος, Θησεύς, 27, 2-3. (Cf. Κλείδημος Fr.Gr.Hist. 323F18 Jacoby). Cf. για την Αμαζονική διάσταση, Macrobius, *Saturnalia*, I, 17, 18. Cf. γενικά για τον Απόλλωνα ως Βοηδρόμιο = Επικούριο Καλλίμαχος, Ὕμνος εἰς Ἀπόλλωνα, 69: ὦπολλον, πολλοί σε Βοηδρόμιον καλέουσι, και Σχόλια *ad.loc.*: πολέμου ἐπελθόντος τοῖς Ἀθηναίους ἔχρησεν αὐτοῖς ὁ θεός μετὰ βοῆς

ἐπιθέσθαι τοῖς πολεμίοις· οἱ δὲ τοῦτο ποιήσαντες ἐνίκησαν, ὅθεν Βοηδρόμιος Απόλλων.

Ἡ γενεαλογικὴ σύνδεση τοῦ Ἴωνα πρὸς τὸν Απόλλωνα συμβολίζει μυθολογικά τὴν Ἰωνικὴ πρόσληψη τοῦ Δωρικοῦ πνεύματος. Ἡ Απολλώνια επικουρία καὶ βοήδρομία ἀνάγεται σὲ πολέμους τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Ἐλευσινίους πρωτίστως καὶ δευτερευόντως πρὸς τὶς Ἀμαζόνες. Τὸ δεύτερο θέμα συνάδει πρὸς τὸ φαινόμενο τῆς ἐμφατικῆς παρουσίας Ἀμαζονομαχίας στὸν γλυπτικὸ διάκοσμο σπουδαίων ναῶν τῆς Ολύμπιας (Απολλώνιας) λατρείας ἰδίως κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα π.Χ. Ἐχῶ ἐξηγήσει τοὺς λόγους καὶ τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ τονισμοῦ. Ἰδιάζουσα ἀλλὰ βαρυσήμαντη εἶναι ἡ ἀντιπαλότητα Ἀθηνῶν καὶ Ἐλευσίνας ἐν προκειμένῳ. Καὶ μάλιστα τῆς Ἐλευσίνας ὑπὸ Θρακικὴ κηδεμονία, τὴν δε Ἀθήνα τοῦ Ἴωνος καὶ τοῦ Απόλλωνος επικουρούντων. Ταῦτα ἐγίναν ἐπὶ Ἐρεχθέως, ὅπως ὁμως καὶ ἡ τῆς Δήμητρος παρουσία, καὶ τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων ἡ σύσταση. Διόδωρος I, 29 (ἀπὸ τὸν Ἑκαταῖο τὸν Ἀβδηρίτη, Fr.Gr.Hist. 264 Anhang Jacoby, pp. 28-29):

τοῦτον δὲ [sc. τὸν Ἐρεχθέα] παραλαβόντα τὴν ἡγεμονίαν καταδείξειαι τὰς τελετὰς τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίनि, καὶ τὰ μυστήρια ποιῆσαι, μετενεγκάντα τὸ περὶ τούτων νόμιμον ἐξ Αἰγύπτου, καὶ τῆς θεοῦ δὲ παρουσίαν εἰς τὴν Ἀττικὴν γεγονυῖαν κατὰ τούτους τοὺς χρόνους παραδεδοσθαι κατὰ λόγον, ὡς ἂν τῶν ἐπωνύμων ταύτης καρπῶν κομισθέντων τότε εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ διὰ τοῦτο δόξαι πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὴν εὔρεσιν γεγονέναι τοῦ σπέρματος, δωρησαμένης τῆς Δήμητρος. ὁμολογεῖν δὲ καὶ τοὺς Ἀθηναίους ὅτι βασιλεύοντος Ἐρεχθέους καὶ τῶν καρπῶν διὰ τὴν ἀνομβρίαν προηφανισμένων ἢ τῆς Δήμητρος ἐγένετο παρουσία πρὸς αὐτοὺς καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ σίτου· πρὸς δὲ τούτοις αἱ τελεταὶ καὶ τὰ μυστήρια ταύτης τῆς θεοῦ τότε κατεδείχθησαν ἐν Ἐλευσίनि.

(Διόδωρος, I, 29, 2-3)

Παραβλέποντας τὴν εἰδικὴ ἀναγωγή τῶν μυστηρίων καὶ τῶν σχετικῶν θεσμῶν στα Αἰγυπτιακά (που ἦταν ἡ θέση τοῦ Ἀβδηρίτη Ἑκαταίου παραλαμβανόμενη ἀπὸ τὸν Διόδωρο μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρεῖται καὶ αὐτός ὁ πολυσήμαντος βασιλεὺς Ἐρεχθεὺς Αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς), ὅπως καὶ τὴν ἐμφατικὴ Θρακικὴ διάστασή τους, μένει στὸν πυρήνα τῶν ἐλλόγως διαποικιλομένων παραδόσεων ὁ συσχετισμὸς

της συστηματικής θεμελίωσης της Ελευσινιακής τελετουργίας των Μεγάλων Θεαινών με την πολεμική αντιπαλότητα Ελευσινίων και Αθηναίων επί Ερεχθέως, ο οποίος και άλλως υπεισέρχεται σπουδαίως στα Αττικά θρησκευολογικά, με σημαντική ανάμειξη στα της λατρείας της Αθηνάς.

Το βαρύνον συμβολικό γεγονός είναι η αποφασιστική Επικουρία-Βοηδρομία του Απόλλωνα στους Αθηναίους για τη νίκη τους επί των Ελευσινίων, φορέων της Δημητριακής θρησκευτικότητας, όταν ακριβώς η θρησκευτικότητα αυτή ανάγεται στην ύψιστη περιωπή των εμβληματικών Μυστηρίων της χθονιότητας στην κλασσική αρχαιότητα.

Πρόκειται δε εις ερμηνεία το γεγονός ότι τα Μεγάλα Μυστήρια ετελούντο σε μήνα (Βοηδρομιών) αφιερωμένο στον Απόλλωνα ακριβώς για τη βοήθειά του προς τους Αθηναίους εναντίον της Ελευσίνας (Βοηδρομία) όταν συνίσταντο τα Μεγάλα Μυστήρια. Και μάλιστα σε εποχή του χρόνου που δεν συναρτάται με άμεσες γεωργικές εργασίες.

Ο Βοηδρομιών εκυμαίνεται κανονικά από το ύστερο έσχατο σαν της φετινής χρονιάς (1 Βοηδρομιώνος = 1 Σεπτεμβρίου), μέχρι το πρότερο άκρο με έναρξη περί την 3η Αυγούστου. Η Εικάς (20η) του Βοηδρομιώνος, οπότε η ιερά πομπή έβαινε εξ Αθηνών εις Ελευσίνα για την τέλεση των κυρίων Μυστηρίων τις (μία ή) δυο επόμενες ημέρες, έπεφτε λοιπόν από 23 Αυγούστου μέχρι 20 Σεπτεμβρίου, περίοδο όπου δεν συμβαίνει σκάψιμο γης, ούτε φυσικά άροση, ούτε άλλη σημαντική γεωργική δράση, πλην τρυγητού, και αυτού όταν ο Βοηδρομιών εκυλίετο αργότερα παρά νωρίτερα στο φάσμα μεταβολής του. Και το αμπέλι με τα σταφύλια δεν είναι αρμοδιότητα της Δήμητρας αλλά του Διονύσου. Για χρονολογικό κατάλογο γεωργικών εργασιών κατά Ησίοδο, v. πρόχειρα M. L. West,

Hesiod, Works and Days, p. 253. Αρχετυπικά για την ώρα θερισμού και άροσης, ορίζει ο Ησίοδος:

Πληιάδων Ατλαγενέων ἐπιτελλομενάων
 ἄρχεσθ' ἀμήτου, ἀρότιο δὲ δυσομενάων·
 αἶ δὴ τοι νύκτας τε καὶ ἡμέματα τεσσαράκοντα
 κεκρύφεται, αὐτίς δὲ περιπλομένου ἐνιαυτοῦ
 φαίνονται τὰ πρῶτα χαρασσομένοιο σιδήρου.

Ησίοδος, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 383-7

Οι Πλειάδες δύνουν (την κοσμική δύση ή κρύψη στην δύση) όταν ο Ήλιος βρίσκεται για 4η ημέρα στον Σκορπιό κατά Δημόκριτο, για 15η κατά Ευκλήμονα, για 16η κατά Κάλλιπο και για 19η κατά Εύδοξο (Γέμιος, *Εἰσαγωγή εἰς τὰ Φαινόμενα*, <Παράπηγμα>, pp. 101-2 Aujac), δηλαδή από περίπου 25 Οκτωβρίου μέχρι 10 Νοεμβρίου. Σύγχρονες αστρονομικές παρατηρήσεις τοποθετούν την δύση των στις 8 Νοεμβρίου (Hofmann), 27 Οκτωβρίου (Ginzl, ακολουθών τον Ideler), 31 Οκτωβρίου (αναφορά στον West, *op.cit.*, p. 256). Ο Ginzl δίνει 4 Νοεμβρίου για το 500 π.Χ. σε γεωγραφικό πλάτος 38 μοιρών βόρειο (των Αθηνών), cf. E. J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, p. 112. Οι σύγχρονοι αστρονόμοι διαφέρουν όσο και οι αρχαίοι. Η δύση των Πλειάδων σηματοδοτούσε για την κοινή λαϊκή αντίληψη την αρχή του χειμώνα. Ο Plinius (*Naturalis Historia*, XVIII, 222) την τοποθετεί 44 ημέρες μετά τη Φθινοπωρινή Ισημερία, γύρω στις 5 Νοεμβρίου. Ο άροτος αρχίζει τότε.

Η μόνη σημαντική γεωργική εργασία που ανήκει στην ευρύτερη περίοδο των Ελευσινίων Μυστηρίων είναι λοιπόν ο τρυγητός.

εὖτ' ἂν δ' Ὠρίων καὶ Σείριος ἐς μέσον ἔλθη
 οὐρανόν, Ἄρκτουρον δ' ἐσίδη ῥοδοδάκτυλος Ἥως,
 ὦ Πέρση, τότε πάντας ἀπόδρεπε οἴκαδε βότρυς·
 δεῖξαι δ' ἠελίῳ δέκα τ' ἡμέματα καὶ δέκα νύκτας,

πέντε δὲ συσκιάσαι, ἕκτω δ' εἰς ἄγγε' ἀφύσσαι
 δῶρα Διωνύσου πολυγηθέος. αὐτὰρ ἔπην δὴ
 Πληιάδες θ' Ὑάδες τε τό τε σθένος Ὠρίωνος
 δύνωσιν, τότε ἔπειτ' ἄροτου μεμνημένος εἶναι
 ὠραίου· πλειῶν δὲ κατὰ χθονός ἄρρενος εἶη.

Ἡσίοδος, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 609-617

Ο Αρκτούρος επιτέλει (ηλιακή ανατολή) την 10η ημέρα του Ἡλίου στην Παρθένο κατά Ευκτήμονα (όταν και ο Προτρυγητῆρ αστήρ επιφαίνεται καλῶν εἰς τρύγο), την 17η κατά Κάλιππο, την 19η κατά Εὐδοξο, την 20η κατά Ευκτήμονα (Γέμιος, *op.cit.*, p. 100 Aujac). Οι αντίστοιχες ημερομηνίες καλύπτουν το φάσμα από περίπου 1η μέχρι 10η Σεπτεμβρίου. Ο Hofmann τοποθετεί την επιτολή του Αρκτούρου στις 20 Σεπτεμβρίου για το 430 π.Χ. στην Αθήνα. Ο Ginzell στις 18 Σεπτεμβρίου για το 500 π.Χ. και γεωγραφικό πλάτος 38 μοιρών βόρειο.

Ακόμη και το ὄργωμα της γης για προετοιμασία πριν την σπορά συμβαίνει την άνοιξη και μέχρι το μεσοκαλόκαιρο, όχι τέλος Αυγούστου ή τον Σεπτέμβρη. (V. Ἡσίοδος, Ἔργα καὶ Ἡμέραι, 458-464; cf. τις πηγές στον West, *op.cit.*, p. 274 ad vv. 462-3).

Προσευχή στον Ἄδη και τη Δήμητρα αρμόζει κατά την αρχή της σποράς:

εὐχεσθαι δὲ Διὶ χθονίῳ Δημήτερι θ' ἀγνῆ
 ἐκτελέα βρίθειν Δημήτερος ἱερὸν ἀκτὴν
 ἀρχόμενος τὰ πρῶτ' ἄροτου

Ἡσίοδος, *op.cit.*, vv. 465-7

Ο καιρός των Μυστηρίων είναι η εποχή που οι δημητριακοί καρποί έχουν προ καιρού θερισθεί, τα ακρόδρα, οι καρποί των δένδρων και αυτοί τελειώνουν και η σφραγίδα επιτίθεται με τον τρυγητό της αμπέλου τελευταία οπώρα. Οι σπόροι δεν έχουν ακόμη

ξαναφυτευθεί για να αναστηθούν. Είναι η περίοδος του αλύτρωτου ακόμη θανάτου και εδώ έγκειται η σημασία των χθονίων Μυστηρίων. (Σχετικά δείτε Apostolos L. Pierris, *The Emergence of Reason from the Spirit of Mystery*, vol. I, *Religion and Mystery*, Part Two, *The Logic of Mystery*, Chapter 7, *Baubo and Iacchus*, και Chapter 8, *Ζεύς, Ζαγρεύς, Αϊδωνεύς*, pp. 241-510).

Η χθονιότητα των Μυστηρίων του Γίνεσθαι στον Χρόνο έρχεται σε άμεση και έντονη αντιπαράθεση προς την Απολλώνια θρησκεία της Αιωνιότητας στο Κάλλος. Και ο Αττικός Βοηδρομιών καθιστά την αντιπαράθεση φανερή.

Σημαίνουσα αντίθεση (όχι απλή αντιζηλία η σύγκρουση συμφερόντων όπως μεταξύ οιασδήποτε άλλων θεών αλληλοσυμπλεκόμενων στις αρμοδιότητες και δικαιοδοσίες των) εκφράζεται εξαρχής του Ελληνισμού στον Όμηρο (Ιλιάδα και Ύμνος εις Απόλλωνα) μεταξύ του Απόλλωνα και της Ήρας.

Ο Απόλλων κατηγορεί στη σύνοδο των θεών τον Αχιλλέα για την ακραία συμπεριφορά του προς τον νεκρό Έκτορα. Σταθερά διακείμενος εχθρικά προς τον Αχαιό ήρωα που βέλτιστα τον εκφράζει: και ηλικιακά ο Αχιλλεύς είναι στη χρυσή ήβη του, κάλλιστος μεταξύ των συνηγμένων λαών στην Τροία. Και η Ήρα αντιδρά μανιασμένα κατά του νέου και νεαρού θεού:

*τὸν δὲ χολωσαμένη προσέφη λευκώλενος Ἥρη
 «εἶη κεν καὶ τοῦτο τεὸν ἔπος, ἀργυρότοξε,
 εἰ δὴ ὀμῆν Ἀχιλῆϊ καὶ Ἔκτορι θήσετε τιμῆν.
 Ἔκτωρ μὲν θνητός τε, γυναικῆ τε θήσατο μαζόν·
 αὐτὰρ Ἀχιλλεύς ἐστι θεᾶς γόνος, ἣν ἐγὼ αὐτῆ
 θρέψα τε καὶ ἀτίτηλα καὶ ἀνδρὶ πόρον παράκοιτιν,
 Πηλεί, ὃς περὶ κῆρι φίλος γένετ' ἀθανάτοισιν.
 πάντες δ' ἀντιάσθε, θεοί, γάμου· ἐν δὲ σὺ τοῖσιν
 δαίνυ' ἔχων φόρμιγγα, κακῶν ἔταρ', αἰὲν ἄπιστε.»*

Ιλιάς, Ω, 55-63

Πάντα άπιστε, εταίρε των κακών, που συμμετείχες στον γάμο της μάνας του Αχιλλέα της Θέτιδος παίζοντας κιθάρα – και τώρα θέλεις να καταστρέψεις τον γιο της. Και τον σκότωσε ο ίδιος παίρνοντας την μορφή του Πάρι (Πίνδαρος, Παιάν VI, νν. 75-86, όπου και πάλι μνημονεύεται η βαθείά και μόνιμη αντιμαχία του Απόλλωνα προς την Ήρα – και την Αθηνά – στα Τρωικά, νν. 87 – 91).

Το μέγα ατάσθαλο του Απόλλωνα διεκτραγωδεί ο Καβάφης στην “Απιστία” του, χρησιμοποιώντας για τίτλο την ίδια καιρία λέξη από την κατηγορία της Ήρας προς τον Άνακτα και επικεφαλίζοντας το ποίημα με το χετικό χωρίο της Πλάτωνος Πολιτείας (για το απόσπασμα του Αισχύλου v. Fr. 350 Radt):

ΑΠΙΣΤΙΑ

Πολλά ἄρα Ὀμήρου ἐπαινοῦντες, ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐπαινεσόμεθα... οὐδὲ Αἰσχύλου, ὅταν φῆ ἡ Θέτις τὸν Ἀπόλλω ἐν τοῖς αὐτῆς γάμοις ἄδοντα

“ἐνδατεῖσθαι τὰς ἐὰς εὐπαιδίας,
νόσων τ’ ἀπείρους καὶ μακραίωνας
βίους.

Εὐμπαντα τ’ εἰπὼν θεοφιλεῖς ἐμὰς τύχας
παιῶν’ ἐπευφήμησεν, εὐθυμῶν ἐμέ.

Κάγὼ τὸ Φοίβου θεῖον ἀψευδὲς στόμα
ἤλπιζον εἶναι, μαντικῆ βρῦον τέχνη:

Ὅ δ’, αὐτὸς ὕμνων,
..... αὐτὸς ἐστὶν ὁ κτανὼν
τὸν παῖδα τὸν ἐμόν».

Πλάτων, Πολιτείας Β’

*Σαν πάντρευαν την Θέτιδα με τον Πηλέα
σηκώθηκε ο Απόλλων στο λαμπρό τραπέζι*

του γάμου, και μακάρισε τους νεονύμφους
για τον βλαστό που θάβγαινε απ' την ένωσί των.
Είπε· Ποτέ αυτόν αρρώστια δεν θαγγίξει
και θάχει μακρυνή ζωή. - Αυτά σαν είπε,
η Θέτις χάρηκε πολύ, γιατί τα λόγια
του Απόλλωνος που γνώριζε από προφητείες
της φάνηκαν εγγύησις για το παιδί της.
Κι όταν μεγάλωνεν ο Αχιλλεύς, και ήταν
της Θεσσαλίας έπαινος η εμορφιά του,
η Θέτις του θεού τα λόγια ενθυμούνταν.
Αλλά μια μέρα ήλθαν γέροι με ειδήσεις,
κ' είπαν τον σκοτωμό του Αχιλλέως στην Τροία.
Κ' η Θέτις ξέσχιζε τα πορφυρά της ρούχα,
κ' έβγαζεν από πάνω της και ξεπετούσε
στο χώμα τα βραχιόλια και τα δαχτυλίδια.
Και μες στον οδυρμό της τα παληά θυμήθη·
και ρώτησε τι έκαμνε ο σοφός Απόλλων,
πού γύριζεν ο ποιητής που στα τραπέζια
έξοχα ομιλεί, πού γύριζε ο προφήτης
όταν τον υιό της σκότωναν στα πρώτα νειάτα.
Κ' οι γέροι την απήντησαν πως ο Απόλλων
αυτός ο ίδιος εκατέβηκε στην Τροία,
και με τους Τρώας σκότωσε τον Αχιλλέα.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τομ. Α', σελ. 109-110 (Σαββίδης)

Αυτήν την χαρακτηριστική ατασθαλία του Πρωθήβη τρομάζει η Δήλος όταν εξορκίζει τη Λητώ να εγγυηθεί ότι δεν θα την ασκήσει ο νεογέννητος εναντίον της νήσου που θα τον υποδεχτεί στη γέννα του (Ομηρικός Ύμνος εις Απόλλωνα, νν. 45-48; 66-82).

[Για τον Ομηρικό Ύμνο στον Απόλλωνα ετοιμάζω χωριστή μελέτη].

Δυο φορές στον Ύμνο εκφράζεται η αντιπαλότητα της Ήρας προς τον Απόλλωνα. Πρώτον στη γέννησή του (νν. 95-101). Δεύτερο στη γέννηση του τέρατος Τυφάονα και στον συσχετισμό του προς τη Δράκαινα των Δελφών (νν. 300-374).

Με αυτήν την Ομηρική αντιπαλότητα Απόλλωνα και Ήρας συνδυάζεται η διαγνωσθείσα αντιπαράθεση Απόλλωνα και Μεγάλων Θεαινών στις Αττικές παραδόσεις. Ήρα και Δήμητρα είναι Ολυμπιακές, και άρα εξαπολλωνισμένες, μορφές της Μεγάλης Θεάς του Πελασγικο-αχαϊκού υποστρώματος του Ελληνισμού, της Πότνιας της Χθονιότητας. Τον θρησκευολογικό εξαπολλωνισμό καταγράφει και η φυλετική έκφρασή του: ο Ίων γίνεται παιδί του Απόλλωνα και ο Απόλλων πάτριος (Πατρώος) των Ιώνων Αθηναίων. Έτσι βοηθεί τους Αθηναίους κατά των Ελευσινίων που προσπαθούν να τηρήσουν ανολύμπια τα Μυστήρια της χθονιότητας. Αυτήν την συντήρηση του προσολύμπιου αρχέγονου θέλει να δηλώσει η Θρακική κυριαρχία στην Ελευσίνα και η προβαλλόμενη Αιγυπτιακή διάσταση. Αλλά ο Απόλλων ενσωμάτωσε τα Μυστήρια της Δήμητρας στην Ολυμπιακή λατρεία όπως η Αθήνα περιέλαβε την Ελευσίνα στο “κράτος” της. Αυτό σημαίνουν τα μυθολογικά προαναφερθέντα επί Ερεχθέως και Θησέως. Και αυτό υπονοεί η χρονολογική σειρά των εορτών. Στις 7 Βοηδρομιώνος τα Βοηδρόμια: η συνέργεια του Απόλλωνα στην επιβολή των Αθηναίων επί των Ελευσινίων. Λίγες μέρες μετά, πρακτικά από τις 13 Βοηδρομιώνος, τα Μεγάλα Μυστήρια: η λατρεία της χθονιότητας εντεταγμένη στο Ολύμπιο πλαίσιο της νέας Απολλώνιας θρησκευτικότητας.

Τέλος, μια τρίτη, εύγλωπτη, έκφραση της ριζικής αντίθεσης νέου προς παλιό τραγωδείται στις Ευμενίδες του Αισχύλου. Εδώ η αντίφαση είναι μεταξύ Απόλλωνα και Εριννύων, της Ολύμπιας προς τη

Δαιμονική τάξη του Κόσμου. Η αντίφαση αίρεται από την Αθηνά στην Αθήνα (συμβολικά και πραγματολογικά) με την αφομοίωση του Δαιμονικού προς το Ολύμπιο.

Στον 5ο αιώνα π.Χ. το Πάθος της Ύπαρξης φανερώθηκε ως Ανθός της Ύπαρξης. Η τραγωδία της Μοίρας έγινε και αυτή άχρονο Κάλλος αποκαλυπτόμενη εις επι-φάνεια τελειότητας. Τίποτε άλλο δεν έχει νόημα πια μετά από αυτήν την ολοσχερή ανάλυση χωρίς υπόλοιπο του Χρόνου στην Αιωνιότητα.

* * *

Η ισημερία φέτος (22 Σεπτεμβρίου) συμπίπτει με την (πιθανή) τελευταία μέρα των Μεγάλων Μυστηρίων, την Εποπτεία στο Τελεστήριο της Ελευσίνας (22α Βοηδρομιώνος). **Πιστοί στην απαραίτητη εναρμόνια συναρμογή χρόνου, τόπου και λεγομένων και ορωμένων σε κάθε κλασσική ενέργεια, θα θέσουμε στο ΑρχαιοΕλληνικό μας Συμπόσιο το μέγα θέμα:**

Πώς εναρμονίζεται το Μυστήριο με το Παίγνιο;

Ποιά είναι η Εποπτεία των Μεγάλων Μυστηρίων και ποιά η Απολλώνια Φανέρωση του Είναι;

Τι μπορεί να συνδέει το βάθος, το πάθος, τον πόνο και τη λύτρωση της ύπαρξης με την ανέμελη επιδεικτική προβολή του όντος στην τέλεια επι-φάνεια;

Ποια θεμιτή σχέση μπορεί να έχει το Θήλυ προς το Άρσεν;

Από τη μια μεριά, υπερήφανος στην ομορφιά του, ατάσθαλος στη ρώμη του, αγέρωχος στον έρωτα που συνεγείρει ο Πρωθήβης του Κάλλους, νοηματοδοτικό Κέντρο του Κόσμου, ανθός της ύπαρξης.

Από την άλλη η Πότνια Φύση των πάντων, γεννήτρα και τροφός όσων υπάρχουν, μήτηρ αδιάκριτη και ακούμπημα ανεξέταστο όλων των παιδιών της, μήτρα της έλευσης και άντρο της εξόδου, θεσμοφόρος του γίγνεσθαι στον χρόνο, ρίζα της δαιμονικής κοσμικής τάξης, Κόρη ταυτόχρονα βιαζόμενη εις γέννηση και θάνατο για να υπάρξει ο χρόνος.

Τί προς Απόλλωνα η Δήμητρα;

Τί προς Διόνυσο ή Υάκινθο η Κόρη;

* * *

Οι Φιγαλιείς είχαν αμελήσει κατά το πρώτο ήμισυ του 5ου π.Χ. αιώνα τις τιμές της τερατώδους Δήμητρος Μελαίνης στο στοιχειωμένο άντρο της. Αφορία έπεσε στη χώρα. Κάνουν ικεσία και ζητούν χρησμό από το Μαντείο των Δελφών, όπως 200 χρόνια πριν είχαν ξανακάνει στην έσχατή τους περίσταση όταν η πόλη είχε καταληφθεί από τους Σπαρτιάτες. Και ο Απόλλων, επιχώριος ως Επικούριος, φθέγγεται από το άδυτο της Πυθούς:

*Ἀρκάδες Ἀζᾶνες βαλανηφάγοι, οἱ Φιγάλειαν
νάσασθ', ἵππολεχοῦς Δηοῦς κρυπτήριον ἄντρον,
ἤκετε πευσόμενοι λιμοῦ λύσιν ἀλγινόεντος.
μοῦνοι δις νόμαδες, μοῦνοι πάλιν ἀγριοδαῖται.
Δηῶ μὲν σε ἔπαυσε νομῆς, Δηῶ δὲ νομῆας*

ἐκ δηρισταχύων καὶ ναστοφάγων πάλι θῆκε,
 νοσφισθειῖσα γέρα προτέρων τιμάς τε παλαιάς.
 καί σ' ἀλληλοφάγον θήσει τάχα καὶ τεκνοδαίτην,
 εἰ μὴ πανδήμοις λοιβαῖς χόλον ἰλάσσεθε
 σήραγγός τε μυχὸν θείαις κοσμήσετε τιμαῖς.

No. 493 Parke-Wormell = Πausανίας VIII, 42, 5

Θα συζητήσουμε τον ιδιότυπο ενοκεντρισμό της θρησκευτικότητας του Ελληνισμού, με τον Απόλλωνα στην εστία, ως ήλιο του κοσμικού συστήματος.

Το Συμπόσιο θα γίνει την Πέμπτη το βράδυ, μαζευόμαστε στις 9.30. Όποιος ενδιαφέρεται να συμμετάσχει να επικοινωνήσει μαζί μου.